

Daniel Finn: Ordning härskar i Haag

Valet i Nederländerna och Socialistpartiet

[Ur *New Left Review*, nr 12, september-oktober 2012, s 71-86 (online på newleftreview.org)
Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Den senaste tidens politiska oro inom eurozonen har oftast betraktats med utgångspunkt från ekonomin. Eftersom den enda valutans öde har satts i centrum för alla analyser har utvecklingen i de enskilda medlemsstaterna noga följts utifrån hur den skulle kunna undergräva ”förtroendet” och ”stabiliteten”. Avgångar och valnederlag, sammanbrott för gamla politiska krafter och uppkomsten av nya, blandas på detta sätt samman i en rad exotiska avstickare från den föreliggande uppgiften. Man förlorar all känsla för vad dessa händelser faktiskt *betyder* för landets politik och den europeiska politiken.

Till största delen har det varit frågan om tillfälliga störningar: överlämnandet av den nyliberala stafettpippen från center-vänster till center-höger i Spanien – eller i motsatt riktning på andra sidan Pyrenéerna – gav inte anledning till särskilt stor oro bland väktarna av samförstånd i Bryssel. Vid behov kan en regering av ”teknokrater” tilldelas uppgiften att förvalta stater i eurozonens periferi å trojkans vägnar, tills en godtagbar regering har satts ihop. Väljarna kan svänga hit och dit som de vill, men den grundläggande ekonomiska politiken kommer inte att förändras. Ändå hotade valen i två EU-länder under sommaren 2012 att rubba denna överenskommelse om den politiska verkligheten. För första gången sedan 1980-talet verkade radikala vänsterpartier stå på randen till att kunna utöva makt från en styrkeposition, och kunna kringgå mittenpartiernas förmyndarskap och gå utöver ”den enda tanken”. Efter en rad val där fasaden förändrats medan programmet förblivit detsamma, verkade det nu möjligt med en mer grundläggande förändring av maktbalansen.

Grekland drabbades först av skälvnningar, och vid valen i juni 2012 gick SYRIZA förbi landets center-vänsterparti och kom tvåa strax efter det konservativa Ny demokrati i kampen om att leda en ny regering. Knappt hade man smält nyheterna från Aten förrän opinionsmätningarna i Nederländerna antydde att ännu en jordbävning var att vänta. Socialistpartiet (SP) – som i pressen brukade beskrivas som ”yttersta vänstern”, men vars ledare Emile Roemer kan jämföras med SYRIZA:s Alexis Tsipras som en populistisk demagog som troligen skulle kompromissa för att stabilisera eurozonen – låg klart före nederländska Arbetarpartiet (PvdA). En del mätningar placerade till och med socialisterna före premiärministern Mark Ruttes center-högerpartiet VVD (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie). Inget av Andra internationalens partier i något större västeuropeiskt land hade passerats av en konkurrent till vänster sedan PCI [italienska kommunistpartiet] frivilligt hade abdikerat i början av 1990-talet. Nu verkade det som om två partier skulle lida en sådan skymf inom loppet av några få månader.

Europas konservativa elit kan mycket väl ha ansett detta vara den grymmaste förolämpningen av alla. Långt innan framtidsutsikterna av en SYRIZA-ledd regering i Aten hade utkristalliserats var Grekland fast förankrat som ett problemland, och dess politiker och medborgare hänades för sin påstådda ovilja att matcha den återhållsamma fliten i eurozonens norra delar. Nederländerna kunde å andra sidan fortfarande skryta med att ha kreditvärdigheten AAA, och landets konservativa premiärminister sågs som en ytterst viktig allierad till Angela Merkel under hennes försök att tvinga på motsträviga medlemsstater ekonomisk ordning. Efter att ha använt alla sina retoriska krafter för att slå tillbaka ett hot från periferin, hade Merkel, Barroso och company inte förväntat sig att möta en liknande utmaning från unionens kärna.

I sig själv kan inte förekomsten av radikala partier som utmanar den Blair-liknande centern-vänstern anses vara någon särskilt ny utveckling inom europeisk politik – även om det skulle bli

svårt att få journalister som fascinerats av den yttersta högern att förstå en sådan invändning. Ett dokument som publicerades av det tyska socialdemokratiska partiets (SPD) forskningsstiftelse strax innan den nuvarande krisen beskrev den radikala vänstern som ”en stabil, konsoliderad och permanent aktör på EU:s politiska scen” som ”i flera länder nu är större än någonsin sedan kalla kriget”.¹ Denna grupp partier – vars mångfald helt och fullt bekräftas av författaren – är ”alltmer självsäker” och ”lika stark som, om inte starkare än, de Gröna och den yttersta högern”. Men denna tillväxt hade definitiva gränser: ”Det finns små utsikter att den yttersta vänsterns popularitet inom en nära framtid kommer att överflygla socialdemokraterna, eftersom de socialdemokratiska partierna fortfarande är mycket större, har större regeringserfarenheter och politiskt och organisatoriskt kapital – inklusive fortsatta relationer till fackföreningarna – och flexibilitet. Vi kan dock även fortsättningsvis förvänta oss en förändrad jämvikt mellan mittenpartierna och yttersta vänstern till förmån för de sistnämnda.”² Efter SYRIZA:s häpnadsväckande genombrott hotade valen i Nederländerna i september att driva denna ”förändrade jämvikt” ännu längre än till och med de mest optimistiska radikaler hade trott vara möjligt i början av året.

Ännu en lila koalition

Men knappt hade denna fara uppfattats utanför Nederländerna förrän den verkade gå upp i rök: under veckorna innan valdagen ersattes paniken av jubel i den engelskspråkiga pressen, när de ”Europavänliga” krafterna tog tillbaka den mark de hade förlorat till socialisterna och den 12 september säkrade en avgörande seger – Ruttes VVD blev störst med 26,6% och Samsoms PvdA kom tvåa med 25%. *Financial Times*, som bara veckor tidigare hade förutsagt ett resultat som kunde ”förändra maktbalansen” i hela regionen, hälsade slutresultatet med uppenbar lättnad: ”Himlen klarnar över Europa – segern för mittenpartierna som stöder eurozonens räddningsåtgärder är det första påtagliga tecknet på att de Europafientliga stämningarna inte är så djupt rotade i norra Europa som många hade fruktat.”³

Omsvängningens hastighet och omfattning var dramatisk. Om vi använder IPSOS' opinionsmätningar som måttstock – till skillnad från andra mätningar gav de hela tiden ledningen till VVD – så hade socialisterna en komfortabel ledning över det nederländska Arbetarpartiet från slutet av april till slutet av augusti. Så sent som den 24 augusti låg PvdA nästan 6% efter sin rival. Två veckor senare hade partierna bytt plats, och under resten av valkampanjen fortsatte Arbetarpartiet sin uppgång för att till slut få en fjärdedel av rösterna mot SP:s 10% – även om det, som vi påpekat ovan, besegrades av VVD. Medan dess huvudmotståndare tenderade att förlora eller vinna stöd i stor skala, så fick Emile Roemers parti nästan exakt samma andel av rösterna som det hade fått två år tidigare. En smula tröst var det faktum att Roemer nu leder det största oppositionspartiet mot den VVD-PvdA-koalition som sannolikt kommer att bli resultatet av valet. Men det beror mer på att stödet till de en gång helt dominerande kristdemokraterna (DCA) och Geert Wilders högerextrema Frihetsparti (PVV) kollapsade, än på några framsteg från socialisternas egen sida.

1 Luke March, ”Contemporary Far Left Parties in Europe: from Marxism to the Mainstream”, *Friedrich Ebert Stiftung*, Berlin 2008.

2 March, ”Contemporary Far Left Parties...” March konstaterar att ”deltagande i regeringar inte har varit någon särskilt positiv erfarenhet för yttersta vänstern”, och det aktuella partiet har oftast straffats hårt vid valen. Det verkar ha varit en rimlig återspeglning av resultaten från regeringsdeltagandet, eftersom ”yttersta vänstern kan peka på förhållandevis blygsamma reformer” men ”knappast någon 'radikal' förändring av nyliberalismen”, och de har praktiskt taget inte uppnått någonting i de stora politiska frågorna – anslutning till eurozonen, regeringsdeltagande i NATO-operationer, åtstramningsåtgärder. March väljer att inte dra den till synes uppenbara slutsatsen att yttersta vänsterns partier helst inte borde anta det han beskriver som ”en populistisk etablissemangsfientlig strategi som garanterar valframgångar på kort sikt och mobiliserar missnöje mot socialdemokraterna men ger föga politiskt inflytande”. Om det enligt hans egen uppfattning hursomhelst är ”föga politiskt inflytande” att hämta inom ramen för en center-vänster-regering, så är det svårt att inse vad partierna måste förlora för att driva denna linje.

3 ”Dutch Socialists catch the scent of victory”, *Financial Times*, 24 augusti 2012; ”Dutch vote gives Europe extra time”, *Financial Times*, 14 september 2012.

Var föreställningen om att ett radikalt parti var på väg mot regeringen i Haag lika inbillad som dessa siffror verkar antyda, eller kan Roemer och hans kamrater i framtiden komma tillbaka och störa Europas ortodoxi? Varje förnuftigt svar på den frågan måste motstå frestelsen – som är mycket tydlig i pressens vanliga reportage – att ignorera Greklands och Nederländernas olika utveckling och framställa båda som en återspeglning av krisen i eurozonen. Denna kris har ännu inte påverkat den nederländska befolkningen lika starkt som befolkningen i EU:s perifera länder. Om vi tar arbetslösheten som en grov men ändå tankeväckande måttstock, så var arbetslöshetssiffrorna i Nederländerna i juli 2012 5,3% – en av de lägsta i eurozonen, i jämförelse med ett genomsnitt på 11,3% inom valutaunionen i sin helhet. Till skillnad från det var siffrorna för Grekland och Spanien 23 respektive 25%. Mönstret för ungdomsarbetslösheten var liknande: 9,2% i Nederländerna, medan mer än hälften av deras grekiska och spanska motsvarighet var arbetslösa.⁴

Ekonomer från ABN AMRO – som själv tagit emot 10 miljarder euro från regeringarnas räddningsaktion – har konstaterat att ”arbetslösheten steg överraskande snabbt under andra halvan av 2011, ännu mer än i slutet av 2008 och början av 2009”, och förutspådde att den 2014 kommer att vara högre än 7%.⁵ Men det finns ingen direkt parallell mellan de nuvarande ekonomiska förhållandena i Nederländerna och de som råder i Grekland, Irland och Portugal – för att inte nämna den psykologiska effekt som ankomsten av trojkans övervakare i de sistnämnda länderna har haft på deras medborgare. Det är inte samma sak som att påstå att det saknas orsak till missnöje bland betydande skikt av Nederländernas arbetande och medelklasser: bara att situationen i Nederländerna mer liknar den före krisen än vad den gör i andra länder. De skäl som kan få nederländska väljare att stöda ett förhärdat vänsterparti hade klargjorts långt innan 2008: nedmonteringen av en tidigare imponerande välfärdsstat, marknadsanpassningen av sjukvården, osäkra och stressande anställningsförhållanden för en allt större del av den arbetande befolkningen.⁶

Mot denna bakgrund går det inte att jämföra SP:s utvecklingskurva med SYRIZA:s fantastiska utveckling från mindre än 5% av rösterna i Grekland 2009 till nästan 30% tre år senare. SP:s senaste framsteg passar helt och hållet in i ett mönster av stadig om än inte kontinuerlig tillväxt sedan det första gången kom in i parlamentet 1994. Den högsta siffra som IPSOS gav partiet under valkampanjen var fortfarande knappt 3% högre än dess hittills mest imponerande kap, då det 2006 fick 16,6% av rösterna och 25 parlamentsplatser, efter att föregående år ha lett en segerrik motkampanj inför folkomröstningen om EU:s konstitution.⁷ Vid den tidpunkten var detta helt klart det starkaste resultatet för ett parti från ”vänsterns vänster” i EU sedan slutet av Kalla kriget – vilket senare givetvis har överträffats av SYRIZA. Om SP:s senare siffror verkar mindre imponerande jämfört med denna toppnotering, så ska vi komma ihåg att det i de flesta grannländer skulle ha betraktats som ett betydande genombrott om ett vänsterparti hade fått 10% av rösterna i två på varandra följande val.⁸ Om det inte sker någon oförutsedd utveckling verkar denna siffra nu utgöra SP:s

4 Nyhetsmeddelande från Eurostat, 31 augusti 2012. De alarmerande siffrorna för ungdomsarbetslösheten var inte begränsade till PIGS [Portugal, Italien/Irland, Grekland, Spanien]: siffrorna i både Frankrike och Storbritannien överstiger 20%.

5 ABN AMRO, ”Dutch economy in focus: Unemployment on the up”, 11 juli 2012. Bankens forskare förutspår också ett rekordstort antal konkurser bland nederländska företag i slutet av 2012. [ABN AMRO är en nederländsk investeringsbank – ö.a.]

6 Skäl som diskuteras i denna tidskrift av Servaas Storm och Ro Naastepad: ”Huvuddelen av de 1,4 miljoner nya jobb som skapats i Nederländerna på 1990-talet har varit okvalificerade, lågproduktiva och därmed lågbetalda – med andra ord perifera jobb, de första som försvinner vid en nedgång. Dessutom var 50% av de arbeten som skapades mellan 1994 och 2000 deltidsjobb och 40% var 'flexibla' – det vill säga tillfälliga jobb med en anställningstid på mindre än ett år.” (Storm och Naastepad, ”The Dutch Distress”, *New Left Review* 20, mars-april 2003.)

7 I både relativa och absoluta termer var detta ett bättre resultat än PVV:s resultat 2010, när Geert Wilders hyllades som valets ”verkliga vinnare” i pressen. Både Wilders och SP har gynnats av det nederländska systemet med proportionell representation, med hela landet som en enda valkrets. I och med att det inte finns någon minimitröskel behöver ett parti bara erövra 1% av landets röster för att säkerställa representation i parlamentet.

8 Vänsterblocket i Portugal nådde denna nivå 2009, men förlorade hälften av dessa röster i förra årets val. Die Linke fick 12% av rösterna vid de senaste förbundsdagsvalen, men kommer att notera en liknande nedgång om opinions-

standardstöd inom väljarkåren, och en siffra som går att förbättra: efter att ha förlorat många av sina möjliga anhängare till PvdA under valkampanjens sista veckor kommer socialisterna nu att få en mer sympatisk omgivning när Arbetarpartiet tar plats i en VVD-ledd koalitionsregering som har förbundit sig att genomföra drastiska nedskärningar i de offentliga utgifterna.

Ursprung och åskådning

Det kan vara lättare att förstå partiets ideologiska karaktär om den betraktas i sin utveckling och över en längre tidsperiod, istället för att som den etablerade pressen brukar göra försöka använda en ögonblicksbeteckning på den. Dess – nu ganska avlägsna – ursprung finns inom den nederländska maoismen. Socialistpartiet antog sitt nuvarande namn i början av 1970-talet, och grävde under större delen av två decennier ner sig i lokalt och fackligt arbete innan det erövrade sin första omgång platser i nationalförsamlingen. Efter att under lång tid ha avlägsnat sig från den marxist-leninistiska ortodoxin avsåg sig partiet formellt detta arv i början av 1990-talet. Vid samma tidpunkt bröt det med modellen med ett hårt disciplinerat, ideologiskt kaderparti, och påstår sig nu ha ett medlemsantal på 47.000 – en siffra som stadigt har vuxit under de senaste 20 åren, samtidigt som PvdA, CDA och VVD alla har fått se sin medlemsbas urholkas. Det är svårt att bedöma hur stor del av dessa 47.000 medlemmar som är aktiva på en regelbunden basis. Ron Meyer, en SP-aktivist och facklig organisatör från Heerlen, beräknar att hans lokala partiavdelning har ungefär 1.400 medlemmar, varav kanske 10% kan beskrivas som aktivister.⁹ Om detta mönster stämmer för partiet över hela landet skulle det ge ett totalantal på mellan 4.000-5.000 aktiva medlemmar.

Den plattform som SP har vunnit stöd för under det senaste årtiondet kan ungefär beskrivas som traditionellt socialdemokratisk, från en tid då de socialdemokratiska partierna faktiskt genomförde reformer istället för att försöka upphäva dem. Som sådant passar det in i ett allmänt mönster som Luke March lagt märke till: ”Ju mer mitten-vänsterns huvudströmning har verkat överge den socialdemokratiska välfärdspolitikens grundvalar, såsom offentligt ägande, ekonomiska ingripanden och full sysselsättning, desto mer har den yttersta vänstern skyndat sig att framstå som försvarare av keynesianismen, välfärdspolitik, fackligt arbete, jämlikhet och arbetarnas rättigheter.”¹⁰ Ett centralt tema i SP:s agitation är att skydda sociala rättigheter och samhällsservice mot den nedmontering av dem som har kännetecknat början av 1990-talet. Till största delen kräver det inte några radikala förändringar av egendomsförhållandena: efter att partiprogrammet har definierat sin vision i huvudsakligen moraliska termer – ”tillsammans med vår förnuftiga analys av världen består socialismens kärna av mänsklig värdighet, lika värde och solidaritet” – fortsätter det med att hävda att ”den demokratiska kontrollen måste få företräde framför all kontroll som är knuten till ekonomiska eller privata rikedomar”, men uttryckliga förslag på nationalisering av industrin begränsas till de sektorer som traditionellt har legat i statens händer under det socialdemokratiska styret (”grundläggande samhällsservice, offentliga transporter och infrastruktur tillhör de offentliga myndigheterna”).¹¹

I början ingick krav på att Nederländerna skulle lämna NATO i SP:s manifest, men det har inte förekommit i dess plattform på senare tid. Däremot har partiet motsatt sig nederländsk inblandning i något av NATO:s krig, och det kräver att man drar tillbaka trupperna från Afghanistan. SP har vanligtvis kallats ”euroskeptiskt” och placerats tillsammans med Wilders PVV, och har verkligen intagit en ytterst kritisk hållning till integreringen i Europa och försvarat de nationella regeringarnas oinskränkta rättigheter: det var mot nederländskt medlemskap i euron – även om partiet för närvarande inte är för ett återvändande till gulden – och är fortfarande mot den väg som unionen följt efter Maastrichtavtalet. Gentemot de konkurrenter som anklagar partiet för inskränkt nationalism

undersökningarna stämmer.

9 Intervju med Ron Meyer, 13 september 2012.

10 March, ”Contemporary Far Left Parties...”

11 Socialistpartiet, *The Whole of Humanity: Core Vision, Tasks and Goals of the Socialist Party* (1999). Finns på deras webbplats.

och stoltserar med sin egen kosmopolitiska natur, kan man påpeka att SP är det enda större parti i Nederländerna som har en stor del av sin webbplats på ett främmande språk (engelska).¹² Efter att under lång tid ha haft en ganska ensidig kulturell väljarbas har det under de senaste åren också börjat få stöd från invandrargrupper av turkisk, marockansk och surinamesisk härkomst – 15% av Nederländernas nuvarande befolkning är född utanför landet, och en betydande del av dessa åtnjuter medborgerliga rättigheter.¹³

SP har skördat fördelarna av att ha en dominerande ställning till vänster om ett före detta socialdemokratiskt parti, vars Blair-inspirerade svängning var allra mest uppenbar under ”purpurregeringen” på 1990-talet, då PvdA arbetade tillsammans med VVD för att driva ett nyliberalt program och urholka en stor del av landets samhällsliga infrastruktur. Till skillnad från det franska presidentvalet 2007 – då fyra kandidater från vänsterns ”Nej”-kampanj försökte utnyttja motståndet mot EU:s konstitution – var SP ensam på banan som språkrör för ett progressivt motstånd mot unionens nyliberala program. Dess enda möjliga medtävlare skulle kunna ha varit partiet GroenLinks (Gröna vänstern), som bildades i slutet av 1980-talet av de nederländska kommunisterna tillsammans med tre andra grupper. Under hela 1990-talet var GroenLinks större än SP vid valen, men dess eurovänlighet medförde att det efter 2005 hamnade på fel sida av barriaderna. Stödet till ”Ja”-kampanjen har följts av en utveckling i liberal riktning: efter att ha stött Rutters interimregerings åtstrammingsåtgärder – som PvdA av opportunistiska skäl röstade mot – bad GroenLinks formellt om att bli placerade till höger om Arbetarpartiet i det nederländska parlamentet. Två tredjedelar av partiets tidigare väljarkår belönade denna ärlighet med att överge det den 12 september, och gjorde att dess ledare, ordförande och styrelse avgick i en självförvårdad de Långa knivarnas natt.¹⁴

SP:s uppgång ansågs under lång tid vara lika med personen Jan Marijnissen, en veteran från dess maoistiska förhistoria som var ledare för dess parlamentsgrupp tills dess sjukdom tvingade honom att avgå 2008. Marijnissen var en ytterst produktiv och karismatisk person, även om till och med hans beundrare medger att hans ledarskapsstil var högdragen och otålig mot meningsskiljaktigheter i partiet – måhända en relik från SP:s ursprung. Emile Roemer, den tidigare lågstadielärare som tog över ledningen 2010, tror på en mer avslappnad inställning till partidisciplinen som har gjort det lättare för medlemmar som vill kritisera SP:s ledning.

Uttryck för en illusion?

Hur ska man förklara att stödet för partiet plötsligt föll samman under valkampanjens sista veckor? Vid en tidpunkt då SP med god marginal hade högre siffror än Arbetarpartiet i opinionsmätningarna gav Steve McGiffen, en brittisk socialist som hade arbetat för partiet i Bryssel och upplevt dess uppgång på nära håll, följande varnande anmärkning:

Tidigare har höga siffror i opinionsmätningarna inte förvandlats till platser i parlamentet, som 2002 när Arbetarpartiet under den sista veckan innan valet slutade att nervöst titta sig över sin vänstra axel och helt enkelt stal en stor del av dess politik och vann tillbaka drivor av röster. SP-aktivister erkänner att många avhoppare från Arbetarpartiet uppger sig ha i avsikt att rösta på SP

12 Den dåvarande partiledaren Jan Marijnissen sa till Norges vänstersocialister att han inte kunde förstå ”varför så få andra partier utnyttjar möjligheten att hålla andra informerade om vad som sker på ett språk som alla förstår. Och tyvärr för oss är det varken norska eller holländska utan engelska.” (Marijnissen, tal till vänstersocialisternas kongress, 24 mars 2007.) Efter att i viss utsträckning ha utvecklats isolerat från andra europeiska radikala vänsterströmningar har partiet upprättat band till vänstergrupper i grannländerna på tillfällig basis och deltar inte i organ som Europeiska vänsterpartiet.

13 Turkiets härskande parti AKP kände sig så oroade av SP:s framgångar inom den enskilt största invandrargruppen att partiaktivister delade ut flygblad utanför moskéer i Nederländerna och varnade för att rösta på vänstern. De verkar ha blivit särskilt upprörda över närvaron av en nederländsk-kurdisk kvinna, Sadet Karabulut, i socialisternas parlamentsgrupp.

14 De tidigare eurokommunister som nu å trojkans vägnar backar upp Samaras' regering i Aten kan se dessa erfarenheter som en skymt av sitt eget troliga öde.

för att övertyga den nederländska arbetarklassens traditionella politiska hemvist att återupptäcka sin uppgift. Vid det tillfället fungerade Arbetarpartiets kursändring.¹⁵

Under valkampanjens sista veckor upprepade PvdA och dess ledare Diederik Samsom denna taktik, och de har beslutet att haka på vänstern att tacka för en stor del av sina framgångar (vilket de mer intelligenta kommentarerna i den utländska pressen insåg: ett reportage i *Financial Times* anmärkte att konkurrensen från SP hade ”dragit Arbetarpartiet åt vänster i den ekonomiska politiken, och herr Samsom har gått ed på att försvara arbetarnas anställningsskydd och öka sjukvårdsanslagen”).¹⁶ Under sitt arbete i Greenpeace hade Samsom skaffat sig en profil som miljökampe, och gav när han tog över ledningen i februari 2012 partiets ytliga vänstersväng lite mer trovärdighet än den annars skulle ha fått. När PvdA väl hade fått en liten ledning över socialisterna blev dess uppgång självgående, eftersom vänsterväljare nu såg partiets ledare som den enda som kunde förhindra ett återval av Mark Rutte som premiärminister.

Ruttes egen kampanj följde en liknande logik i andra änden av spektret, och den sittande premiärministern skärpte tonen i sina tal och lovade att han skulle stoppa all vidare hjälp till Grekland för att ta tillbaka röster från PVV, samtidigt som han utnyttjade hotet från Emile Roemer som premiärminister för att befästa högerstödet från Wilders parti och CDA.¹⁷ Det sistnämnda partiet har under de senaste decennierna kämpat för att klara av det nederländska samhällets sekularisering. CDA är resultatet av en sammanslagning av katolska och kalvinistiska partier på 1970-talet, och verkade vid sekelskiftet ha upptäckt ett nytt framgångsrecept efter att i flera år ha utslutits ur regeringen, och blev under ledning av Jan Peter Balkenende etta i tre på varandra följande val. Men partiets svängning till en mer sekulariserad sorts konservatism gjorde att det blev öppet för opinionssvängningarna bland högerväljarna, som lika väl kunde lägga sin röst på VVD eller dess populistiska utmanare. Efter att ha förlorat nästan två miljoner röster – två tredjedelar av sitt stöd – sedan 2006 och hamnat på femte plats bland partierna, verkar CDA:s ställning i centrum av Nederländernas politiska liv nu vara ohjälpligt förlorad, även om ombytligheten inom landets väljarkår under det senaste årtiondet gör att man ska vara försiktig med alla slutgiltiga utlåtanden.

Förklaringen att Arbetarpartiets uppsving berodde på skamlös politisk stöld anammades förvisso av SP:s partisekreterare Hans van Heijningen – en veteran från solidaritetsrörelsen som arbetade som rådgivare till sandinisterna under revolutionen på 1980-talet – när jag talade med honom dagen innan valet. Hans irritation över PvdA:s förmåga att, trots sin historia av cyniska U-svängar medan det satt vid makten, kidnappa sin motståndares dagordning delades av många SP-aktivister. Kanske Europas radikala vänster kan dra en mer generell lärdom: även om en politiserad minoritet helt och fullt kan inse den förvandling som de socialdemokratiska partierna har genomgått sedan 1970-talet, så vore det förhastat att anta att denna förståelse delas av befolkningen i stort. Det minskade partipolitiska engagemang som Peter Mair har analyserat måste ha en tidsaspekt, eftersom ett kortare minne åtföljs av svagare band.¹⁸ Center-vänsterpartiernas förmåga att vinna tillbaka en stor del av den progressiva väljarkåren med löften som de inte har för avsikt att infria ska inte underskattas, i synnerhet om de har stått utanför regeringen i flera år – François Hollandes seger nyligen är ett slående exempel.

15 Steve McGiffen, ”Dutch Socialists: Preparing for Power?”, *Spectrezine*, 12 juni 2012.

16 ”Rutte's victory reflects Dutch pragmatism”, *Financial Times*, 14 september 2012.

17 *Financial Times'* reporter hävdade att denna taktik skulle skapa problem för en koalition mellan PvdA och VVD: ”Arbetarpartiet och liberalerna har knappast några andra alternativ än att bilda en koalition tillsammans. Men deras politik stämmer mindre överens nu än på 1990-talet” och ”de är oense om vilken grundläggande inriktning landet ska ta” (”Rutte's victory”). Detta överdriver förvisso hur svårt center-vänsterpartierna sannolikt kommer att få att överge sina vallöften och styra från höger: de senaste erfarenheterna av PASOK och det irländska Labourpartiet är lärorika.

18 ”Medborgarna drar sig undan från den vanliga politiska arenan. Även när de röstar – och det sker mer sällan än tidigare eller i mindre omfattning – så avgörs deras beslut närmare valdagen och de vägleds mindre av partipolitiska band.” (Peter Mair, ”Ruling the Void?”, *New Left Review* 42, november-december 2006.

Ändå har en del partimedlemmar hävdad att SP:s taktik under valkampanjen gjorde det alltför sårbart för denna fara. Enligt detta sätt att argumentera lade SP:s ledning alltför stor vikt vid behovet att komma in i regeringen.¹⁹ Efter valet 2006 inledde SP koalitionsförhandlingar med Arbetarpartiet och CDA, bara för att finna sig uteslutet av dessa partier som gav socialisterna och deras ”orealistiska” inställning skulden. Partistrateger tillskrev det minskade stödet 2010 till detta misslyckande att komma in genom maktens portar, och när SP närmade sig valet i september gjorde de SP:s villighet att delta i regeringen till ett centralt tema. Partiets enda väg till regeringen var samverkan med PvdA (det skulle också ha krävts stöd från andra partier för att säkerställa en majoritet i parlamentet). Detta begränsade SP:s frihet att kritisera sin rival utan att Arbetarpartiet var tvingat att visa motsvarande återhållsamhet: oavsett vad som hände på valdagen så skulle PvdA aldrig tvingas att uppnå en uppgörelse med socialisterna, och kunde angripa dem hur fritt och lögnaktigt som helst.²⁰

Utifrån denna analys kanske inte SP:s misslyckande var att dess program var alltför återhållsamt, utan att dess ledare inte insåg hur svårsmält denna plattform var för mittenpartierna. Steve McGiffen hävdar att det vore alltför enkelt att beskriva det som om partiet hade fyllt det reformistiska utrymme som PvdA lämnat efter sig. I den nuvarande situationen medför även en ganska blygsam vänsterpolitik att man hamnar i direkt konflikt med det europeiska politiska livets ramar:

Ett försvar av välfärdsstaten leder en in på alla möjliga områden – inklusive att försvara den nederländska demokratin mot Europakommissionen. Problemet för socialdemokraterna, och det skulle det troligen även bli för SP, är att allt de en gång stod för nu är olagligt. Det ställer en inför problem, men det ställer också EU inför ett problem. Det är OK att krossa små länder som Grekland eller Irland, men Nederländerna var en av grundarna, en central medlemsstat som är fullständigt vital för EU. Man kan inte tänka sig ett EU utan det. Om man tvingar ett sådant land att rösta om saker som kommissionen kommer att förbjuda så kommer det att leda till en kris för EU.²¹

Redan innan den nuvarande krisen ansågs ett orubbligt socialdemokratiskt program ligga utanför ramarna för Europas politiska huvudfåra, och denna motvilja mot en politik som en gång i tiden bedömdes vara acceptabel har ökat enormt sedan 2008. Att SP:s ledning kunde tänka sig att de skulle kunna vända en sådan trend samtidigt som de regerade tillsammans med PvdA och andra partier till höger om sig tyder på en betydande del önsketänkande från deras sida. Om de första opinionssiffrorna hade bekräftats på valdagen, så hade de andra partierna säkert slutit leden för att utesluta SP från makten – eller hade kanske låtit det gå med i en härskande koalition som utformats för att misslyckas och misskreditera partiet och öppna dörren för nya val som skulle minska dess stöd. Med detta sammanhang i åtanke är det lätt att förstå de europeiska härskande kretsarnas jämförelsevis stora sinneslugn. Om SYRIZA hade blivit större än Ny demokrati vid det andra valet i Grekland, så skulle den märkliga fördelningen av parlamentsplatserna ha gjort det mycket svårt att utesluta partiet från regeringen med demokratiska medel. Det var inte troligt att ett liknande problem skulle uppstå i Haag, och en kraftfull kampanj med trakasserier och hot efter grekiskt mönster kunde ha motverkat sitt syfte. Det var mycket bättre att låta nederländska politiker och tidningar sprida paniken, med högertidningen *De Telegraaf* i spetsen för angreppet mot socialisterna.

Vägen till makten

Partiet står nu inför valet att antingen fortsätta ännu längre mot den redan överbefolkade mitten,

19 Exempel på detta är Wilhelm Bos, *Högern segrar när socialistiska illusioner krossas*, ur *International Viewpoint*, september 2012, och Alex de Jong, *Baksmälla istället för jordbävning*, ur *Links* 13 september 2012 [båda finns tillgängliga på svenska på marxistarkiv.se – öa.]

20 ”Jag tror att vi var alltför vänliga [mot Arbetarpartiet], vi var alltför inriktade på regeringen. Kanske lärdomen är: låt oss vinna valet, låt oss påminna folk hur Arbetarpartiet har handlat tidigare.” Ron Meyer, intervju.

21 Intervju med Steve McGiffen, 12 september 2012.

eller att återvända till sina rötter inom den lokala aktivismen och utforma en mer stridbar fasad inom Nederländernas politiska etablissemang. Om SP skulle verka för denna sistnämnda inriktning så skulle det ställas inför ett antal hinder. För det första har det varit förhållandevis få samhälleliga mobiliseringar under de senaste åren, och den nederländska arbetarrörelsen kämpar för att hitta nya vägar efter nedgången för den traditionella tillverkningsindustrins bastioner. Det pågår en debatt mellan olika fackliga modeller inom de nederländska fackföreningarna – ”service” eller ”organisera” (vilket i viss mån sammanfaller med splittringen mellan anhängare till PvdA och SP): segern 2010 för städarna efter den mest långdragna strejken i Nederländerna sedan kriget har stärkt ställningarna för de som är för en mer stridbar taktik, men det är för närvarande ett isolerat exempel.

Även om socialister i Storbritannien eller Frankrike kan klaga på det restriktiva valsystem som de tvingas verka under, så utgör det nederländska politiska livets öppenhet i sig själv en utmaning. Ett missnöje finner sitt uttryck inom den vanliga politiken nästan så fort det har uppstått, något som har en tendens att motverka mer störande protester utanför de etablerade kanalerna. Det gäller lika mycket den yttersta högern som den radikala vänstern: det går inte att tänka sig att Geert Wilders eller hans föregångare Pim Fortuyn skulle liera sig med gatuväldet på det sätt som Jean-Marie Le Pen eller Nick Griffin har gjort – och ännu mindre som Gyllene gryning gjort. Det senaste årtiondets parlamentariska turbulens har ännu inte åtföljts av samhälleliga omvälvningar av den sort som vi skymtat i södra Europa efter 2008. Man kan givetvis inte beklaga avsaknaden av rasistiska gatugång med band till ett handlingskraftigt högerparti. Men det är svårt att föreställa sig att en rent parlamentarisk rörelse kan vrida maktbalansen i det nederländska samhället åt vänster.

SP möter också en nederländsk intellektuell miljö där vänsteridéer systematiskt har uteslutits ur den godkända diskussionen. Problemet visar sig i båda ändarna av skalan: universitetsfakulteterna stöter ut marxismen i marginalen och rynkar på näsan åt dess akademiska utövare, medan en till största delen opolitisk studentgrupp sannolikt inte kommer att ge upphov till någon ny kull av radikala tänkare. Enligt en av partiets få akademiska anhängare klavband detta konservativa strupgrepp på tankevärlden SP under valkampanjen. Den centrala planeringsbyrån, ett statligt finansierat organ med ansvar för att bedriva ekonomisk forskning, spottade ur sig en rad dokument som analyserade de sannolika effekter som partiets manifest skulle få på Nederländernas ekonomi. Dessa analyser påstods vara objektiva och vetenskapliga, men grundade sig i själva verket på Friedmans ekonomiska lära, och drog inte överraskande slutsatsen att SP:s program skulle medföra massiva förluster av arbeten, medan VVD absolut skulle stimulera sysselsättningen genom att följa den vanliga patentmedicinen med arbetsmarknadens ”flexibilitet”: ”Om man inte har den intellektuella styrkan att angripa den sortens beräkningar då kan man inte vinna valet. Det är verkligen ett problem för Socialistpartiet, för de har inte det.”²²

Utöver dessa hinder finns frågor som förstäligt nog har försvunnit från den europeiska radikala vänsterns dagordning efter de tidigare decenniernas intensiva diskussioner angående den borgerligt-demokratiska statens karaktär och vilken strategi som socialister som verkar inom den utvecklade kapitalismens hjärta kan använda. Möjligheten att utöva makten – antingen via valsedel eller en upprorisk generalstrejk – har under de senaste två decennierna varit så avlägsen att sådana frågor givetvis kom att förbises. Ändå är de av grundläggande vikt. I detta avseende kan man se en annan skillnad mellan Grekland och Nederländerna, vilket påminner om Daniel Singers observation efter den franska generalstrejken 1968, där han ställde CRS' brutalitet i Paris mot Londonpolisens uppenbart mer återhållsamma uppträdande. Det berodde inte på ”någon sorts metafysisk orsak, på fransk tuffhet eller brittisk vänlighet”. Istället

är förklaringen historisk. Den borgerliga demokratin har aldrig slagit lika stark rot i Frankrike som i Storbritannien. Det var inte bara regeringarna som skakade. Den ena regimen efter den andra kändes kortvarig, och deras legitimitet ifrågasattes öppet av stora delar av befolkningen. De kunde inte alltid unna sig lyxen av diskret makt. Polisen fanns inte bara till för syns skull

22 Intervju med Merijn Oudenampsen, 14 september 2012.

eller för trafikbevakning. Mer än att vara en möjlighet har de alltid varit ett vapen för inbördeskrig.²³

Med tanke på den grekiska statens historia kan vänsterrörelser knappast undvika en diskussion om dess klasskaraktär. Erfarenheterna av överstarnas regim är knappt en generation gammal, och när Gyllene gryning öppet står i maskopi med polisen i Aten är den ”repressiva statsapparaten” inte längre bara en abstrakt marxistisk teori.²⁴ Nederländernas långa historia av parlamentariskt styre, som bara avbrutits under en kort tid av den nazistiska ockupationen, har dolt denna aspekt hos samhällsordningen: det har inte saknats statligt förtryck, men erfarenheterna av det har i allmänhet varit begränsade till aktivistminoriteter utanför samförståndspolitikens sfär.²⁵

Ett av de strategiska huvudalternativ som diskuterades innan de konservativa begränsningarna tog över var ”revolutionär reformism”. Ralph Miliband gjorde en av de klaraste genomgångarna av detta ambitiösa tema: även om det skulle innefatta ”ingripande i klasskampen under alla konflikter i samhället och i synnerhet på arbetsplatserna”, så skulle den taktik han tog ställning för också kräva allvarliga konfrontationer inom den parlamentariska politiken, med sikte på att erövra majoriteten i parlamentet: ”Alternativet, vilket långvariga erfarenheter klart har visat, är att partier vars mål är att genomföra radikala förändringar kommer att få ett mycket begränsat politiskt svängrum.”²⁶ För Miliband kunde denna strategi särskiljas från den traditionella reformismen, i så måtto som den skulle åtföljas av ”en ständig kritik av den borgerliga demokratis begränsningar och brister, av dess inskränkthet och formalism, av dess auktoritära tendenser och praktik.” Den kunde inte förvänta sig ”en lugn och händelsefattig övergång till socialismen med hjälp av stöd i valen och en parlamentarisk majoritet” – ”under den kapitalistiska demokratin kräver en sådan övergång ett massivt folkligt stöd och engagemang.” En revolutionär reformism måste också ”vara ytterst medveten om det faktum att varje verklig utmaning av de härskande klasserna oundvikligen skulle framkalla motstånd” och skulle ”beslutsamt möta detta motstånd med alla vapen som krävs.”²⁷ En socialistisk regering skulle bli tvungen att genomföra ”radikala förändringar i strukturerna, sätten att fungera och personalen i den existerande staten, liksom också skapandet av ett nät av organ för folkligt deltagande”.²⁸

Ett visst eko av detta perspektiv gick att höra i Jean-Luc Mélenchons retorik under den franska

23 Singer, *Prelude to Revolution: France in May 1968*, Cambridge, MA, 2002, s 121.

24 I en intervju med en argentinsk tidning framkastade SYRIZA:s Alexis Tsipras, att om hans parti hade vunnit vid valen i juni, ”så skulle vi ha blivit Europas Chile”. Efter att ha uttryckt sin övertygelse att en extrem högerregering inte skulle kunna gripa makten i Aten (”vårt folk är arvtagare till en stor antifascistisk tradition”), varnade Tsipras för att ”nynazismen och Gyllene gryning inte är någon systemfientlig kraft. Nej, de är systemets kraft, inom systemet. Det är systemets starkaste arm som kommer att användas om det upplever att det är i fara.” (*Página 12*, 19 september 2012.)

25 Ledaren för SP:s grupp i den lokala myndigheten i Zaandam kritiserar sitt parti för att det sitter med i den parlamentariska kommitté i Haag som övervakar den nederländska säkerhetstjänsten. BVD – som nu döpts om till AIVD – bildades vid kalla krigets höjdpunkt och har en lång meritlista av infiltration och spioneri mot vänsterpartier och sociala rörelser, såsom kampanjen mot kärnvapenmissiler på 1980-talet. Man kan rimligtvis anta att det fortsätter än idag. (Intervju med Patrick Zoomermeijer, 11 september 2012.)

26 Ralph Miliband och Marcel Liebman, ”Beyond Social Democracy”, *Socialist Register* 1985-86. Ralph Miliband, ”Reflections on the Crisis of Communist Regimes”, *New Left Review* 1/177, september-oktober 1989. För Miliband var ”förkastandet av uppror... arbetarklassens största och viktigaste realitet i de utvecklade kapitalistiska länderna sedan 1918” – även om det inte innebar ”något entusiastiskt stöd till den borgerliga demokratin, parlamentarismen och de representativa institutionerna. Tvärtom finns det en djup och utbredd skepsis mot allt detta, och det finns en chans att det alltid kommer att vara så.” (Miliband, ”Constitutionalism and Revolution: Notes on Eurocommunism”, *Socialist Register* 1978.

27 Miliband, ”Reflections...”. Miliband och Liebman, ”Beyond Social Democracy”.

28 Ralph Miliband, *Marx och politiken*, på marxistarkiv.se, s 107. Den viktigaste alternativa strategin för de utvecklade kapitalistiska länderna föreställde sig en kamp mellan de parlamentariska institutionerna och en ny sorts demokrati grundad på arbetarråd, och uttrycktes av bland andra Ernest Mandel: se ”Revolutionary Strategy in Europe – A Political Interview”, *New Left Review* 1/100, november-december 1976.

presidentvalskampanjen, med sitt tal om ”medborgaruppror” och ”revolution via valurnorna”. Det utgör en måttstock som de framväxande vänsterkrafterna kan mätas mot: inget av de partier som utmanar socialdemokratin kan idag sägas ha en lika klar och radikal vision som den Miliband uttryckte. Hittills har diskussionen om ”strukture reformer” varit den nyliberala högerens oinskränkta rätt.²⁹ Men om kampen mot eurosadismen kring Medelhavet fördjupas och sprider sig till andra länder, då kan vi med säkerhet förvänta oss ett återupplivande av ett strategiskt tänkande bland de som förkastar den Goldman Sachs' demokrati som förbereds för dem.³⁰

29 Som i *Economists* förutsägbara harang om valen i Nederländerna: ”Arbetsmarknaden behöver en ommöblering för att kapa kostnaderna att anställa äldre arbetare och uppmuntra folk att arbeta fler timmar. Behovet av strukture reformer i Europa är inte begränsat till Medelhavet – och det är inte lättare att få väljarna att stöda dem i norr än i söder.” (”Gloom in Polderland”, *Economist*, 23 juni 2012.)

30 Författaren skulle vilja tacka de medlemmar och anhängare till det nederländska Socialistpartiet som talat med honom om ämnet för denna artikel: Hans van Heijningen, Alex de Jong, Niels Jongerius, Ron Meyer, Steve McGiffen, Merijn Oudenampsen och Patrick Zoomermeijer.